Gezicht op Tjandi Djadi.

Bovenvlak van Tjandi Djadi.

DE BETEKENIS VAN TJANDI DJADI.

DOOR

DR N. J. KROM.

Het raadsel van Tjandi Djadi heeft de bezoekers en beschrijvers van dit bouwwerk sinds de ontdekking beziggehouden. Ontdekking is eigenlijk geen juist woord, want men kan het monument van den grooten weg Kēdiri-Toeloengagoeng-Blitar af zien liggen op een steilen top van het Wadjak-gebergte, en het bestaan ervan was dus geen geheim. Toch is de eerste vermelding pas van de hand van Brumund, en daar zij is afgedrukt in de groote Boroboedoe-monografie van Dr. Leemans ¹⁾, moet zij dateeren van uiterlijk 1857 (het jaar waarin Brumund zijn tekst voor het Boroboedoe-boek inleverde bij de Indische regeering), maar waarschijnlijk van eenige jaren vroeger. Uitvoeriger is Hoepermans, die in 1866 kwam ²⁾; beide auteurs geven ook een beschrijving van een aantal overblijfselen in de omgeving, welke toen reeds in treurigen toestand verkeerden en thans geheel verdwenen zijn.

Aangaande die andere overblijfselen moeten wij dus afgaan op het relaas van Brumund en Hoepermans en gelukkig heeft eerstgenoemde een kenmerkende bijzonderheid vermeld, die bewijst dat ze met Tjandi Djadi in verband stonden. Men vond ze op verschillende hoogte tegen de berghelling, zoodat men ze op weg naar de tjandi op den top achtereenvolgens moest passeeren. De eerste, Tjandi Oeroeng, was omgeven door een ringmuur, waarheen een trap leidde; tegen dien door torentjes verlevendigten muur waren reliefs aangebracht, die beesten voorstelden. Daarbinnen op wat hooger niveau lagen twee monumenten tegenover elkander; het eene slechts bestaande uit «eene wijde putopening», het andere uit een soubasement met drie kleine gebouwtjes:

Iets dergelijks was het geval met de Tjandi Boeta, op ongeveer een paal afstand, waar ook twee soubasementen over waren en

¹⁾ Boro Boedoe (1873), p. 408 sq.

²⁾ Hindoe-oudheden van Java (1864—1867), Rapp. Oudheidk. Dienst 1913, p. 327—329.

één daarvan eveneens drie kleine monumentjes droeg, terwijl het andere de «gedeeltelijk volgestorte groote put» vertoonde. Thans ligt er nog een monsterkop, verbonden met een stuk van een muur, en dat is alles; de drie monumentjes op het soubasement herinneren uit den aard der zaak — Verbeek wees er reeds op ¹⁾ — aan het heiligdom van Papoh bij Blitar, waar men het zelfde aantreft. Op den Wadjak hooger stijgend bereikt men Tjandi Gěmali, waarvan geen beschrijving mogelijk was; deze ruïne intusschen «had achter ook de groote put, en vóór, eenen hoogen steenhoop, welke een gelijk voorbouwwerk als beneden deed vermoeden.» En eindelijk staat men dan, op ongeveer 400 M. hoogte, bovenop een steil topje, voor de Tjandi Djadi.

Het is, zooals men op de eerste afbeelding kan zien, een vierkant soubasement met uitsprongen in het midden der zijden, in een gewone profileering, waarbij slechts de afwezigheid van alle versiering opvalt; het is opgetrokken in andesiet-tuf, eenigszins grof, en ruim 11 M. lang en breed. Tot zoover is er niets bijzonders; het raadselachtige doet zich eerst voor, als men het gebouw omloopt teneinde een trap of ingang te zoeken en die niet vindt. Ze zijn er niet, en zijn er blijkens de doorlopende profileering ook nooit geweest. Heeft men zich op de een of andere wijze naar boven geheschen (er is nu een bamboe-laddertje tegenaan gezet), dan bevindt men, dat het soubasement ook daar heel ongewoon is. Vooreerst ziet men boven de kroonlijst zich het vierkant met uitsprongen herhalen, maar daarbovenop ligt een regelmatige achthoek. In het midden daarvan staat men voor een grooten, ronden put met gladde wanden, ruim 3 M. in middellijn, en ongeveer even diep. Verbeek spreekt nog van een ronden muur om den put heen, maar bij de opname van den Oudheidkundigen Dienst uit 1915 is daarvan niets gebleken ²⁾. Noch van dien muur, noch van een of anderen bovenbouw is eenig spoor aangetroffen. De tweede afbeelding geeft van de situatie een denkbeeld.

Wat kan van dit zonderlinge bouwwerk nu de bedoeling zijn? Men heeft allerlei gissingen geopperd, maar heel bevredigend was daarvan geen enkele. Er is bijvoorbeeld gedacht aan een verbrandingsplaats, doch dat zou in strijd zijn met wat wij van elders over de lijkverbranding op Java weten; daarbij gebruikte

¹⁾ Oudheden van Java, Verhand. Bat. Gen. 46 (1891), p. 264.

²⁾ Oudheidkundig Verslag 1915, tweede kwartaal, p. 58.

men de houten stellages, thans nog op Bali welbekend. Er is ook gedacht aan een (dan wel zeer onpraktische en oneconomisch gebouwde) gevangenis, of ook aan een observatorium, waarvoor de put echter veel te wijd en zeker niet diep genoeg zou zijn. Kortom, het komt er op neer, dat men het eigenlijk niet weet.

Wanneer wij aan deze hypothesen nu nog een nieuwe gaan toevoegen, dan gevoelen wij ons daartoe gerechtigd, omdat wij ons kunnen beroepen op iets meer positiefs dan alleen een gissing: de treffende overeenkomst namelijk van dit bouwwerk met zeker soort monumenten in Voor-Indië. Dat die gelijkenis nooit eerder is opgevallen heeft zijn goede reden, want die monumenten zijn nooit goed van boven af zichtbaar geweest, en daar komt het juist op aan. De fotografie vanuit een vliegtuig, die ook in andere opzichten aan de archaeologie zulke goede diensten heeft bewezen, heeft nu daarin voorzien en ons uitstekende opnamen gegeven van den bovenkant der zoo-genaamde Towers of Silence. Gelijk men weet zijn dat de bouwwerken, waarop de Parsi's van Voor-Indië (vooral talrijk in Bombay) de lijken hunner afgestorvenen neerleggen om het vleesch te doen verslinden door de gieren.

De foto, die wij nu in het bijzonder op het oog hebben, die van den Tower of Silence te Poona ¹⁾, geeft juist hetzelfde beeld als het bovenvlak van Tjandi Djadi; alleen zijn de proporties bij eerstgenoemd (natuurlijk veel jongere) monument belangrijk grooter. Maar overigens is het precies hetzelfde: een breed vlak, dat in de rondte een wijden put omgeeft. De lijken worden op dat vlak geplaatst, en als de gieren hun werk gedaan hebben en de beenderen in de tropische zon gedroogd zijn, werpt men deze in den put. De foto's van Poona en Djadi naast elkander leggend, wordt men onmiddellijk getroffen door de gelijkenis, en dat leidt dan tot de conclusie, dat Tjandi Djadi groote kans heeft een wat kleinere en oudere Tower of Silence te zijn.

Voor men die conclusie aanvaardt, dient men er zich echter rekenschap van te geven, of het eigenlijk wel aangaat dit gebruik van de Parsi's uit Bombay te veronderstellen op het Java van den Hindoe-tijd. In dit verband is het van belang te constateeren, dat het volstrekt geen uitsluitend Parsi'sche gewoonte is. Heel wat dichterbij Java kon men nog niet zoolang geleden in Siam zien, hoe de lijken van vrome Boeddhisten, die er be-

¹⁾ Afgedrukt in *The Graphic* van 25 Augustus 1923.

paardelijk om verzocht hadden, of ook van arme menschen, die het hout voor de meer algemeen gebruikelijke verbranding niet konden betalen, werden prijsgegeven aan de gieren en de honden. Lunet de Lajonquière, die het zelf te Bangkok nog heeft bijgewoond, geeft er een levendige beschrijving van ¹⁾). Alleen waren er daar geen afzonderlijke torens voor, en geschiedde het min of meer in het openbaar.

Wanneer wij nu verder lezen, dat het overlaten van lijken in de wildernis aan honden en andere dieren blijkens den scherpsten opmerker Ma Hoean, wiens aantekeningen in den Ying-yai Shêng-lan van 1416 zijn gepubliceerd, in dien tijd op Java in zwang was. ²⁾ en nog thans in de bergdorpen der Bali-aga voorkomt ³⁾, dan wordt de waarschijnlijkheid, dat hetzelfde doel ook bereikt kan zijn door middel van een specialen gieren-toren, toch al heel wat grooter. Aan een algemeen gebruik moet men uit den aard der zaak niet denken; dan zou trouwens zulk een monument ook niet zoo'n uitzondering zijn. Regel bleef natuurlijk (evenals later in Siam) de verbranding.

Men kan zich nu verder afvragen, of men hier te doen heeft met een bepaalde secte, of misschien met een vreemdelingenkolonie, zooals de Tjandi Pari bijvoorbeeld zijn ontstaan te danken kan hebben aan Tjamsche invloeden. De lager gelegen gebouwtjes hebben blijkens de aanwezigheid van soortgelijke groote putten voor een gelijk doel gediend, en vermeldenswaard is ook, dat een in de rots uitgehouwen waterleiding, welke nog veel lager bij Sanggrahan naast de overblijfselen van een paar baksteen-bouwwerken eindigt, gezegd wordt door te loopen tot Tjandi Djadi ⁴⁾.

Wij zijn er ons van bewust, met deze verklaring van de betekenis van Djadi slechts een mogelijkheid te hebben geoperd.

Deze leek ons echter belangrijk genoeg, niet alleen uit archaeologisch oogpunt maar ook in verband met de Oud-Javaansche ethnologie, om haar onder de aandacht van belangstellenden te brengen.

Februari 1924.

¹⁾ Le Siam et les Siamois (1906), p. 21 sq.

²⁾ Groeneveldt, Notes on the Malay Archipelago enz., Verhand. Bat. Gen. 39 (1876), p. 52. V.g.l. voor de dateering Rouffaer in Bijdr. Kon. Inst. 77 (1921) p. 159.

³⁾ Zie laatstelijk Krause, Bali (1920), II p. 25.

⁴⁾ Haase, Aantekeningen op Verbeek's Oudheden van Java, Tijdschr. Bat. Gen. 43 (1901) p. 561 sq.